

Μετα-Ψυχολογία
163η Συνάντηση
Βασίλειος Μαούτσος
22/05/12

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο
'Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης'
'Mourning and Melancholia' 1917, Τόμος XIV
4η Συνάντηση

Η τελευταία παράγραφος στο κείμενο 162 χρήζει περαιτέρω ανάπτυξης δοθέντος ότι οι τελευταίες έξι σελίδες του φρουδικού κειμένου επί των οποίων βασίζεται δημιουργούν δυσκολία κυρίως ως αποτέλεσμα της ελλιπούς έμφασης στο θέμα του *μαζοχισμού* και του ρόλου του 'εγώ' έναντι της 'Σσ'. Αυτό το οποίο αποτελεί απαραίτητη ψυχαναλυτική αρχή για τον Freud έστω κι' αν δεν αναφέρεται παρά μόνον εμμέσως είναι η μη εκτροπή του συγκεκριμένου κειμένου του - όπως και κάθε άλλου μετά το «Σχέδιο» - σε επιστημονικές υποθέσεις και συμπεράσματα. Τον ενδιέφερε μόνον η καταγραφή και συλλογή *ακραίων εννοιών* που θα συλλέγονταν από 'ασθενείς' και οι οποίες κατά συνέπεια θα αφορούσαν τους πάντες και θα είχαν *απαραβάτη κλινική αξία* παρά την τυχόν επιστημονική τους αφερεγγυότητα.

Κατά την ανάλυση, ο διαπιστούμενος τοπικός διαχωρισμός του ψυχικού οργάνου σε δύο μέρη ('*συνείδηση*'/'*ασυνείδητο*') με κριτήριο πάντοτε την *αρχή της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας* και με μηχανισμό λειτουργίας την '*απώθηση*' ευχάριστου μεν αλλά άκρως απαγορευμένου σεξουαλικού υλικού όπου *στη βάση του εμπλέκονται πάντοτε γονεϊκά πρότυπα* μπορεί να είναι εντελώς παράλογος αλλά απολύτως σαφής ως προς την αιτιολογία της κάθε Νεύρωσης. Κάθε ασθενής αναγνωρίζει το περίεργο δίλημμα της μορφής: *νοσηματοδότηση της αιμομικτικής επιθυμίας ή εμπράγματη αιμομιξία?* Απαντες δε - χωρίς εξαίρεση πλην ασθενών του χώρου της «*Ψύχωσης*» - προτιμούν το πρώτο! Έτσι, η λίμπιντο λόγω υπερδιεγερσιμότητας διαρκώς αυξάνεται, η '*συνείδηση*' αυξάνεται και ο φυσιολογικός *μαζοχισμός* - που κατ' αρχάς δημιούργησε η απώθηση - ελαττώνεται, υπό τον όρο ότι η εξέλιξη της λίμπιντο έχει προχωρήσει κανονικά από τον *αυνανισμό στον ναρκισσισμό* και εν συνεχεία από επιλογές *ανθρωπίνων αντικειμένων σε αντικείμενα ιδεών*.

Όμως, ο διαχωρισμός σε '*συνείδηση*' και '*ασυνείδητο*' καλύπτει *μόνο το σωματικό άγχος της αιμομιξίας, δηλαδή, μόνον τον αυνανισμό και τον ναρκισσισμό παρά το ότι ως γνωστόν αναφέρεται πλην των άλλων και σε απωθήσεις ιδεών*. Έτσι ο ασθενής όσο περισσότερα μαθαίνει για τα αίτια του άγχους του τόσο καλύτερα πάει η Νεύρωσή του. Από κλινική άποψη το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι αυτό ποτέ δεν κρατάει για πολύ διότι στη συνέχεια παρουσιάζεται ένα άγχος *πολύ πιο περίεργο* από το πρώτο και το οποίον θα το ονομάζαμε «*άγχος απώλειας*», δηλαδή, παρουσιάζονται κατά την ανάλυση καταστάσεις '*πένθους*' και '*μελαγχολίας*' οι οποίες αφορούν την εξέλιξη της λίμπιντο σε επίπεδο απώλειας *ανθρωπίνων αντικειμένων και αντικειμένων ιδεών που δεν αφορούν την αυνανιστική διέγερση του σώματος, ούτε την αυτοσυντήρηση και την σωματική φροντίδα εν γένει*. Η ιδιαιτερότητα αυτής της κατάστασης έγκειται στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη μορφή άγχους *δεν φαίνεται να υπόκειται στην αρχή της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας ούτε καν της απώθησης*. Αντιθέτως, *εδώ η σωματική ταλαιπωρία και η κακοποίηση ευνοείται έναντι κάθε προσφοράς βοήθειας*. Επίσης η σεξουαλική δραστηριότητα νεκρώνεται οικιοθελώς.

Συνεπώς, πέραν του αυνανισμού, του ναρκισσισμού, των σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και της υιοθέτησης ιδεών - δηλαδή, τις θέσεις επένδυσης της λίμπιντο - υπάρχει μία επιπλέον διάσταση που γεννιέται ως αποτέλεσμα της *αποτυχίας όλων των προηγουμένων να δημιουργήσουν τις συνθήκες του ακρογωνιαίου 'σημείου μηδέν'* πάντοτε εναντιούμενες στον εκ παλαιά υφέρποντα *μαζοχισμό*. Πράγματι, ο ασθενής έχει αναπτύξει '*ιδέες*' σωστού και λάθους, ηθικού και ανήθικου που

καλύπτουν με λιβιδινικές επενδύσεις όλες τις προηγούμενες επενδύσεις - αυνανισμό, ναρκισσισμό, ανθρώπους, ιδέες - τα οποία υπόκεινται στην απώθηση και την συνειδητοποίηση κατά τα γνωστά.

Ο Freud αποκαλεί το καινούργιο ψυχικό όργανο του ασθενούς 'εγώ' και καθώς έχουμε επισημάνει αυτό αποτελείται εκ δύο ευδιάκριτων μερών τα οποία κατ' αρχάς - προκειμένου να μην προτρέξουμε του Freud ονομάζοντάς το υπερεγώ αλλά και για ουσιαστικότερους λόγους που θα φανούν στη συνέχεια - θα ονομάσουμε το πρώτο «ιδέες περί Σς/Ασδ» και περιλαμβάνει όλα τα ήδη γνωστά 'πράγματα' και τα υποπροϊόντα τους το δε δεύτερο «'ιδέες' επί των ιδεών», δηλαδή, «φαντασιώσεις» και περιλαμβάνει όλα όσα θα πρέπει να συνιστούν το πρώτο προκειμένου να πληρεί τις προϋποθέσεις ώστε να εξυπηρετεί έστω και προσωρινά το 'σημείο μηδέν'.

Συνεπώς, μέσα από το 'πένθος' και την 'μελαγχολία' του ασθενούς το 'εγώ' αναδεικνύεται ως κάτι κατά πολύ μεγαλύτερο της 'συνείδησης' και του 'ασυνειδήτου' τα οποία εμπεριέχονται σ' αυτό. Φέρει όλες τις 'ταυτίσεις', δηλαδή, τις πλέον πρωτόγονες φαντασιώσεις του ασθενούς. Φερ' ειπείν, η 'αυτό-μομφή' ναι μεν συνιστά μία εναντίωση στην αρχή της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας, πράγμα το οποίον εκ πρώτης όψεως μας ξενίζει, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί μία ξεχασμένη δικαίωση του βασικού μαζοχιστικού ενστίκτου του ψυχισμού που η «Νεύρωση» με την εμμονή της στην αποφυγή της αιμομιξίας το έχει παραγκωνίσει και αποξενώσει από την σεξουαλική του ευχάριστη διάσταση. Εξ ου και η προαναφερθείσα έννοια της «Ψύχωσης» και η διαφοροποίησή της από την περίφημη 'πραγματικότητα' - την κατάσταση εμμονής στο φόβο της αιμομιξίας.

Ο μοναδικός λόγος για τον οποίον ο ασθενής μπορεί να παλινδρομήσει σε φαντασιώσεις είναι εξ αιτίας ανεκπλήρωτων επενδύσεων σε αυνανιστικό και ναρκισσιστικό επίπεδο. Μόνον τότε μπορεί να συντρέχουν οι συνθήκες που θα τον αναγκάσουν να ανατρέξει στην ίαση και την εκπλήρωσή τους μέσω αυτών μετά από μία αντικειμενότητα απώλεια (ανθρώπινη ή ιδεατή). Σε κάθε άλλη περίπτωση η ελευθερούμενη λίμπιντο θα ανατρέξει στην εύρεση 'υποκατάστατων' ανθρώπων και ιδεών παρά φαντασιώσεων. Γι' αυτό στην περίπτωση τέτοιων ανεκπλήρωτων επενδύσεων αναπτύσσονται 'ιδέες' περί των απωλειών - «φαντασιώσεις» περί αυτών. Αυτές δε οι «φαντασιώσεις» που αποτελούνται από 'ταυτίσεις' του ασθενούς αφενός χρησιμεύουν στο να συνεχίζουν να συμπεριφέρονται στην ανάλυση σαν να μην έχει προ-υπάρξει ναρκισσιστικό έλλειμμα αφετέρου δε σαν μην έχει υπάρξει απώλεια. Ο ασθενής κάνει το απλούστατο: με μοναδικό του κίνητρο την εκτόνωση - έστω κι' αν αυτή είναι επίπλαστη - μετατρέπει τη ναρκισσιστική πληγή του σε «φαντασίωση» αγάπης, δικαιοσύνης, ευαισθησίας κτλ. Έτσι δεν είναι μόνον αντικειμενότητα ερωτευμένος με τον έξω κόσμο των ανθρώπων και των ιδεών αλλά και ναρκισσιστικά υπερπλήρης. Γι' αυτό λέμε ότι εδώ δεν έχουμε μόνον εκπλήρωση της αρχής της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας. Έχουμε εκπλήρωση της πλέον αρχέγονης μαζοχιστικής ανάγκης που ο ασθενής φοβόταν ότι την έχει εγκαταλείψει για πάντα ξεγελασμένος από κάποια σεξουαλικού χαρακτήρα και μάλλον απροσδιόριστα γεγονότα της ζωής του που χρήζουν διερεύνηση.

Πριν απ' αυτή τη διερεύνηση θα τονίσουμε ότι η διαφορά της συνήθους ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας από τον αρχέγονο μαζοχισμό είναι η εξής: στη δεύτερη περίπτωση η εκπλήρωση δεν λαμβάνει χώρα μέσα από μία φυσιολογική αποδέσμευση της λίμπιντο του υποκειμένου έστω και σαδιστικά προς τα έξω αλλά μέσα από «φαντασιώσεις» 'ταυτίσεων' κατευθυνόμενες προς τα έσω και συνεπώς μία μορφή σαδιστικής απομίμησης του εαυτού. Το σημαντικό σε όλα αυτά είναι ότι από άποψη ψυχικής οικονομίας η τελευταία απομακρύνει τον ασθενή της πιθανότητας ανεύρεσης του 'σημείου μηδέν' το οποίον μονίμως αναζητεί το 'εγώ'. Το γεγονός ότι οι αμφιθυμικές «φαντασιώσεις» - οι 'ιδέες' περί των ιδεών - άλλοτε δημιουργούν 'μελαγχολία' λόγω στροφής προς τον δυσλειτουργικό ναρκισσισμό

και άλλοτε 'μανία' λόγω στροφής προς το καινούργιο 'αντικείμενο' που περιμένει την λίμπιντο να το επενδύσει, είναι ότι ποιο φυσικό να συμβεί. Διότι, για τον ενήλικα ασθενή ούτε ο μαζοχισμός είναι εύκολη υπόθεση να επιτευχθεί αρμονικά ούτε η ναρκισσιστική διαταραχή που προκαλεί αυτές τις ψυχικές καταστάσεις είναι ευκόλως ιάσιμη δοθέντος του τεράστιου πλέγματος «φαντασιώσεων» που την περιβάλλει.

Για τον Freud ήταν πλέον προφανές ότι το 'εγώ' ήταν αποτέλεσμα του συνόλου των φαντασιωτικών 'ταυτίσεων' που δημιουργούν το κλίμα διαρκούς 'αμφιθυμίας' κατά την ανάλυση. Δεν είναι μόνον το 'πένθος' και η 'μελαγχολία' που την αντιπροσωπεύουν αλλά κάθε ψυχική κατάσταση προς ανάλυση. Απλά, οι δύο αυτές καταστάσεις χαρακτηρίζονται απ' την αμφιθυμία σ' ένα ευθέως μαζοχιστικό επίπεδο. Όμως, το ίδιο φαινόμενο υπάρχει σε όλες τις Νευρώσεις έστω και συγκαλυμμένα. Υπάρχει στην 'υστερία' όπου οι φαντασιώσεις και η εξ αυτών απορρέουσα αμφιθυμία, αφορά την απώλεια της αμιγώς αυνανιστικής διαδικασίας του σώματος: το 'εγώ' του ασθενή δεν επιτρέπει ενεργή αυνανισμό κι' αυτός εκφράζεται έμμεσα. Υπάρχει στον 'ψυχαναγκασμό' όπου οι φαντασιώσεις αφορούν απώλειες σ' όλο το ναρκισσιστικό φάσμα σωματικών λειτουργιών και της βασικής αυτό-συντήρησης του ασθενούς οι οποίες με τα χρόνια έχουν ξεχαστεί στο ασυνείδητο. Και φυσικά υπάρχει στη 'μελαγχολία' ως ευθεία και εμφανής απόρροια 'απώλειας' αντικειμένου και επανεμφάνισης ενός χρόνιου ναρκισσιστικού προβλήματος. Απομένουν δύο επιπλέον ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την ακριβή διερεύνηση του τρόπου εμφάνισης του « αρρωστημένου» μαζοχισμού και τον υπόγειο τρόπο εμφάνισης της απώλειας στις Νευρώσεις. Αυτά ο Freud θέλησε να τα αφήσει για αργότερα.